

ОСНОВНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано основні напрями модернізації професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури. Сформульовано основні принципи магістерського педагогічного процесу: неперервності, особистісного цілеутворення магістранта, вибір індивідуальної освітньої траєкторії, інтегративності тощо. Визначено, що принцип особистісного цілеутворення є провідним дидактичним принципом будь-якого особистісно орієнтованого типу навчання, який забезпечує продуктивну освітню діяльність і самореалізацію магістрантів.

Ключові слова: напрями модернізації, магістрант, викладач вищої школи, індивідуальна освітня траєкторія, магістерський педагогічний процес.

Стратегічним завданням національної моделі модернізації вищої освіти в Україні сьогодні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Модернізація вищої освіти – це система творення майбутнього інтелектуального розвитку України, це майбутнє не тільки окремого фахівця – випускника вищого навчального закладу, а й держави загалом. Вища школа має стати головним інститутом трансляції культури, акумулювання та передачі інтелектуального потенціалу суспільства, фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства, гарантом духовного та культурного прогресу суспільства.

Саме така позиція розуміння значущості модернізації професійної підготовки викладача вищої школи на сьогодні набула особливої гостроти й актуальності. Усвідомлення пріоритету і значення якості вищої освіти в цивілізованому розвитку провідними країнами світу стає дедалі очевиднішим. Проведення демократичних перетворень у суспільному житті, інформаційно-технологічних та комунікативних змін, посилення глобалізаційних процесів та суспільної конкуренції потребує від вищих навчальних закладів підготовки компетентних фахівців високої якості як головного чинника конкурентоспроможності та економічного розвитку України.

Як зазначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., модернізація й розвиток освіти та науки повинні набути випереджального неперервного характеру, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються у світі й Україні. При цьому треба взяти до уваги, що модернізація освіти України відбувається в умовах кардинальних соціально-економічних перетворень у суспільстві у зв'язку зі зміною соціальних, морально-етичних та, як наслідок, освітніх орієнтирів. Вона, по суті, покликана забезпечити ліквідацію відомого відставання педагогічної системи від суспільства, що розвивається.

Але глибина перетворень у галузі вищої освіти, темпи їх здійснення не задовольняють потреб і вимог ні суспільства, ні держави, ні особистості. Знесилюють цей процес наявні суперечності між:

- зростаючими вимогами відповідності вищої освіти актуальним і перспективним потребам держави, що забезпечило б певне позиціонування України в Європі та світі, й відсутністю науково-теоретичного обґрунтування, прикладних розробок і відповідних моделей модернізації вищої освіти;
- новими вимогами до професійної діяльності викладача вищого навчального закладу в умовах модернізації суспільства й орієнтацією змісту освіти на застарілі галузеві стандарти його підготовки;
- необхідністю наукового обґрунтування теоретико-методологічних засад модернізації професійної підготовки сучасного викладача й нерозробленістю відповідного понятійно-категорійного апарату;
- розривом між наявною практикою підготовки викладачів вищої школи й новими вимогами, які висуваються до їхньої професійної компетентності, готовності успішно й кваліфіковано працювати в нових умовах.

Однією з основних перешкод на шляху модернізації вищої освіти виявилась неготовність до парадигмальних зрушень самих організаторів вищої освіти – її викладачів, відсутність системно продуманої, оптимально виваженої моделі професійної підготовки викладача вищої школи, яка б ґрунтувалася на кращих класичних засадах психолого-педагогічної науки й ураховувала при цьому суспільно-політичні, науково-технологічні, культурні та освітні реалії сьогодення.

Тому особливого значення в розв'язанні нових завдань, які постають перед системою вищої освіти на сучасному етапі розвитку Української держави, набуває проблема якісної підготовки викладачів вищої школи.

Фундаментальні засади оновлення системи вищої освіти розкриті у працях В. Андрущенка, С. Гессена, Д. Дзвінчука, М. Євтуха, І. Зязюна, С. Клепка, В. Кременя, В. Лутая та ін.

Теоретичним та технологічним основам підготовки майбутніх фахівців у системі вищої освіти фахівців присвячено праці А. Алексюка, С. Архангельського, В. Береки, А. Вербицького, О. Галуса, О. Гури, В. Загвязинського, С. Калашнікової, В. Краєвського, О. Мороза, В. Сластьоніна, В. Шадрикова, В. Яковця та ін.

Питання професійної підготовки педагогів вищої школи, теоретичних і методичних засад формування в них професіоналізму, професійної культури, професійної майстерності, професійної компетентності досліджували А. Алексюк, В. Бондар, О. Вознюк, С. Вітвіцька, В. Галузинський, Н. Гузій, О. Гура, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лозова, І. Підласий, В. Семиченко, С. Сисоєва, Т. Сорочан, Т. Сущенко та ін.

Утім, потреба пошуку системної, оптимально виваженої моделі професійної підготовки викладача вищої школи, яка б ґрунтувалася на кращих класичних засадах психолого-педагогічної науки і враховувала б при цьому суспільно-політичні, науково-технологічні, культурні та освітні реалії сьогодення, залишається достатньо актуальною.

Мета статті – розкрити основні напрями модернізації професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури.

Динамічний розвиток сучасної педагогічної науки характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови навчально-виховного процесу, що знаходить відображення в освітніх документах України, де зазначено, що метою освіти й виховання має бути професійно компетентний, ініціативний, творчий громадянин, наділений почуттям обов'язку та відповідальності перед суспільством, здатний швидко адаптуватися до сучасного світу, характерними ознаками якого є підвищення ролі особистості, інтелектуалізація її діяльності в контексті швидких змін техніки і технологій, неперервного експонентного зростання обсягів інформації і поновлення знань, постійного розширення та поглиблення сфер наукового дослідження [1].

У забезпеченні цієї мети провідна роль відводиться викладачеві вищого навчального закладу, який сам повинен мати такі якості й бути готовим до створення інноваційного освітнього процесу, щоб стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової системи освіти.

Отже, мова йде про необхідність модернізації професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури, про створення й упровадження в цих умовах сучасної науково-методичної системи його професійного становлення на базі найвагоміших здобутків людинознавства, філософії, психології, професійної педагогіки.

Звідси – перший напрям модернізації професійної підготовки викладача вищої школи – *розвиток особистісно-професійного потенціалу, формування професійної майстерності майбутнього викладача та досягнення вершин професійної культури в умовах трансформації суспільства.*

Це неперервний процес, який відбувається протягом усього періоду підготовки та професійної діяльності викладача вищої школи, що й забезпечує його адекватне реагування на зміну вимог соціуму, відповідає сучасним вимогам розвитку освітньої галузі й збагачення знань та компетенцій, формуванню нового рівня готовності до професійної діяльності, виявленню нереалізованого потенціалу як основи для наступного етапу пошуку й реалізації успішнішого професійного шляху.

Тому модернізація професійної підготовки викладача в умовах магістратури полягає в оптимальному поєднанні інноваційних і традиційних підходів до організаційно-педагогічного та наукового вдосконалення ефективного освітнього процесу, впровадження та поновлення передових ідей, освітніх технологій, форм і методів з метою цілеспрямованого професійного зростання магістранта.

Компоненти модернізації професійної підготовки викладача вищої школи пронизують усі підструктури професійної діяльності й зумовлюють інтенсивний розвиток духовного, професійного потенціалу, єдність спілкування, творчості й самотворення особистості викладача вищого навчального закладу.

У зв'язку з цим науково-методичну систему підготовки викладача необхідно розробляти в межах такої освітньої парадигми, яка на відповідному етапі розвитку освіти прийнята науковим педагогічним товариством. У межах постнекласичного етапу розвитку освіти педагогічним співтовариством прийнята гуманітарна парадигма. Хоча в наукових дослідженнях сучасними визнача-

ють різні парадигми або їх інтеграцію, на наш погляд, провідною є гуманітарна, яка найбільш суттєво віддзеркалює основні тенденції розвитку освіти.

У межах гуманітарної парадигми новітній етап у підготовці фахівців освітньої сфери визначається як час гуманітарних технологій. До гуманітарних технологій належать універсальні моделі реалізації позитивних міжособистісних відносин, що забезпечують збереження і зміцнення особистісної цілісності людини. При збереженні загальної мети освіти (набуття нового знання) та її основного змісту (засвоєння культурного досвіду соціальної поведінки) гуманітарний напрям суттєво відрізняється від попередніх тим, що провідним способом взаємодії визначає ставлення до іншої людини як до цінності [2, с. 263].

Предметом взаємодії в освітньому процесі стають безпосередньо самі учасники цього процесу: їх відносини, особистісні можливості і потенціали розвитку. У спільній діяльності відбувається породження нового знання, можливе в умовах максимальної активності всіх учасників, що привносять у процес навчальної взаємодії суб'єктивний професійний досвід. Зміст освіти, який стає предметом організованої взаємодії за типом діяльності професійного співтовариства (творчої майстерні, співконсультування, взаємоспрямованого навчання тощо), дає змогу стимулювати самоосвітню роботу в цьому напрямі та прискорити процес становлення професіонала.

Гуманітарна педагогічна парадигма також передбачає участь викладача у створенні умов для актуалізації у студента інтелектуальних, комунікативних, регуляторно-поведінкових ресурсів і загалом особистісного потенціалу у справі оволодіння професією.

Отже, реалізація професійної підготовки викладача забезпечується використанням цілісного інтегративного підходу, складовими якого є: на філософському рівні – аксіологічний, культурологічний; на загальнонауковому рівні – системний, діяльнісний, середовищний, на конкретнонауковому рівні – компетентнісний, контекстний підходи.

З цих позицій магістр розглядається як особистість, індивідуальність, суб'єкт власної діяльності, яка є певною системою і сприяє засвоєнню систематичних і системних знань, формуванню умінь творчо застосовувати їх у нестандартних ситуаціях. Позиція магістра є цілісним проявом як внутрішніх сил (мотиви, інтереси, потреби, здібності), так і сучасних моделей побудови магістерського педагогічного процесу за визначеними стандартами та інноваційними технологіями.

Звідси – основними принципами магістерського педагогічного процесу є:

- неперервність;
- гнучкість у реагуванні на суспільні зміни і прогностичність;
- інноваційність;
- особистісне цілеутворення магістранта;
- вибір індивідуальної освітньої траєкторії;
- контекстне навчання;
- інтегративність;

- інформатизація педагогічної взаємодії;
- інтеграція навчальної, методичної та наукової роботи;
- продуктивність освіти;
- освітньо-особистісна рефлексія.

Слід зазначити, що деякі пріоритетні принципи магістерського педагогічного процесу не є раз і назавжди виробленою стратегією: кожному якісно новому етапу відповідає специфічний напрям і зміст, залежно від перспективи, в якій одні його компоненти зберігаються, а інші – відображають реальні зміни в педагогічному середовищі.

Проаналізуємо, наприклад, принцип особистісного цілеутворення. Як уже було зазначено, освіта кожного магістранта відбувається на основі його особистих навчальних цілей. Тому цей принцип спирається на глибинну якість людини – здібність постановки та досягнення цілей своєї діяльності. Відомий учений І.П. Павлов розглядав постановку людиною цілей на рівні рефлексів і називав акт прагнення людини до мети однією з головних умов її життя [3]. Беручи за основу цю позицію, ми поділяємо думку С.С. Вітвіцької [4, с. 222] і вважаємо, що принцип особистісного цілеутворення є провідним дидактичним принципом будь-якого особистісно орієнтованого типу навчання, який забезпечує продуктивну освітню діяльність і самореалізацію студентів, магістрантів.

Принцип особистісного цілеутворення передбачає необхідність усвідомлення магістрантом цілей свого професійного зростання та зобов'язує викладача допомогти йому у процесі формулювання і досягнення цих цілей.

Те саме стосується й принципу вибору індивідуальної освітньої траєкторії. Магістрант, спираючись на власний попередній досвід педагогічної практики, має право на усвідомлений вибір основних компонентів своєї освіти: цілей, завдань, змісту, форм і методів навчання, особистісного темпу засвоєння змісту навчальних дисциплін, виконання передбачених індивідуальних завдань, застосування різних методів самоконтролю й оцінювання результатів. Для цього в процесі викладання дисциплін навчального плану необхідно забезпечити магістрантів програмами навчальних дисциплін, змістом їх нормативних та варіативних складових, передбачених вимог до компетенцій, що формуються у процесі вивчення теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань. Також, ураховуючи період початку та закінчення викладання навчальної дисципліни, необхідно передбачити оптимальний графік вивчення теоретичного матеріалу, виконання практичних та індивідуальних завдань, складання проміжних і підсумкового форм контролю. Спираючись на цю інформацію, магістрант вибирає свій темп опанування навчальною дисципліною, таким чином, планує процес власної освіти та професійного зростання.

При підготовці та проведенні аудиторних занять необхідно надати магістранту право вибору та корекції цілей і завдань, способів їхнього досягнення, форм проведення заняття. Також необхідно забезпечити волевиявлення магістранта у виборі теми творчої роботи, її виконанні й захисті, заохотити власний погляд магістранта на проблему, його аргументовані висновки та самооцінку.

Отже, цей принцип орієнтує не тільки на правильне розташування магістрантом компонентів змісту освіти, що мають характер базових освітніх стандартів, а й на створення власних структурних елементів освітньої траєкторії.

Надання можливості творчого самовираження та вибору освітньої траєкторії магістранта припускають організаційно-технологічні умови його підготовки, які мають забезпечити доступ магістранта до змісту нормативної та варіативної частин навчального плану його підготовки, графіка вивчення всіх навчальних дисциплін, змісту їх теоретичного матеріалу, тем практичних аудиторних занять, змісту та термінів виконання індивідуальних завдань, форм і критеріїв самоконтролю, модульного та підсумкового контролю, вимог до підготовки та захисту курсових і магістерської робіт. Доступ до такої інформації дає магістранту можливість ознайомитись із запропонованою вищим навчальним закладом системою підготовки, сформулювати уявлення про необхідний обсяг навчальної роботи протягом семестру, спланувати свій час на виконання завдань та, найголовніше, скоректувати особистісні цілі й розробити індивідуальну траєкторію професійного навчання.

Такими організаційно-технологічними умовами є створення електронних навчально-методичних комплексів з усіх дисциплін навчального плану та розміщення їх у спеціальному електронному освітньому середовищі університету – на сайті підтримки навчальних програм.

Звідси – другий напрям модернізації професійної підготовки викладача вищої школи, який сприятиме реалізації першого напрямку, – *створення особливого інформаційно-професійного середовища для реалізації навчання студентів за індивідуальною траєкторією.*

Комплексне проектування підготовки викладачів та її методична реалізація в умовах створеної на базі платформи MOODLE віртуальної аудиторії Класичного приватного університету, де розміщуються електронні навчально-методичні комплекси з дисциплін (ЕНМКД), дає змогу суттєво удосконалити процес їхньої професійної підготовки.

Основними перевагами застосування системи електронної підтримки навчального процесу майбутніх викладачів є:

1) надання студентам повної інформації щодо їхньої професійної підготовки (графік навчального процесу та практичної підготовки; зміст навчального плану; форми підсумкового контролю; електронні навчальні матеріали з дисциплін: конспекти лекцій, електронні посібники, індивідуальні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання; методи проміжного контролю з дисциплін, критерії оцінювання за модулями та електронні журнали оцінювання досягнень студентів);

2) усунення дублювання змісту навчального матеріалу з різних дисциплін, контроль якості розробки ЕНМКД та якості засвоєння студентами окремих дисциплін (завідувачі випускових кафедр, директори інститутів, проректор з навчальної роботи мають доступ до ЕНМКД, аналізують зміст навчальних матеріалів, своєчасно коректують зміст підготовки магістрантів, забезпечують контроль за ефективною діяльністю викладачів та студентів);

3) застосування міждисциплінарної кооперації в магістерській програмі (спрямованість змісту всіх дисциплін навчального плану на професійну підготовку, розгляд професійних ситуацій “під іншим кутом зору”, акцентування міжпредметних зв’язків, виконання міждисциплінарних проектів, проведення бінарних занять, розв’язання комплексних міждисциплінарних завдань при виконанні курсових та магістерських робіт);

4) надання студентам можливості вибору індивідуальної траєкторії засвоєння навчальних дисциплін (темпів та послідовності вивчення теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних і контрольних завдань різного рівня складності); планування навчальної та наукової роботи у зручний час завдяки доступу до віртуальної аудиторії через Інтернет (для студентів заочної форми – планування навчання в міжсесійний період);

5) забезпечення викладачами педагогічного супроводу вивчення студентами навчальної дисципліни та комунікаційної взаємодії зі студентами та студентів між собою (онлайн-консультації, форуми, надсилання повідомлень через внутрішню електронну пошту віртуальної аудиторії).

У процесі навчання в такому середовищі, виконуючи індивідуальні завдання, магістрант створює творчий освітній продукт і одержує якісний освітній приріст. Таким чином, ми не тільки надаємо студентам-магістрантам право вибору, а й озброюємо їх необхідним діяльнісним інструментарієм для конструювання власної освіти з метою індивідуальної творчої самореалізації.

Засвоєння нормативної частини програми підготовки за допомогою системи електронної підтримки навчальних дисциплін дає можливість переходу на вищий рівень професійної підготовки магістрантів, який визначає третій напрям модернізації – *інтеграцію та міждисциплінарність професійної підготовки магістранта на основі метапредметного змісту освіти та контекстного професійного навчання*.

Виходу магістрантів за межі звичайних навчальних предметів і переходу на метапредметний рівень пізнання сприяє евристичний підхід до пізнання реальних освітніх об’єктів. На метапредметному рівні звичайне різноманіття понять і проблем зводиться до відносно невеликої кількості фундаментальних освітніх об’єктів – категорій, понять, символів, принципів, законів, теорій, що відбивають певні сфери реальної педагогічної дійсності [4, с. 224].

Цей напрям передбачає змістово-технологічну інтеграцію дисциплін соціально-гуманітарного, природничо-наукового, загальнопрофесійного і спеціального блоків професійної підготовки, їх зв’язок із майбутньою соціально-професійною діяльністю випускника, систематичне використання навчально-пізнавальних завдань, що моделюють професійні ситуації міждисциплінарного застосування знань, розв’язання яких надає можливостей для саморозвитку та самореалізації особистості майбутнього викладача. Тут навчання орієнтоване не стільки на вивчення відомого, скільки на створення магістрантами власного освітнього продукту.

Висновки. Таким чином, основою модернізації професійної підготовки викладача вищої школи мають стати як світоглядні, так і нові методологічні орієнтації.

Загалом же наведені нами важливі напрями подальшого вдосконалення найважливіших орієнтацій модернізації професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури потрібно спрямовувати на те, “щоб не минуло формувало сучасний тип українця, а щоб сучасний українець був здатний формувати майбутнє” [5, с. 38], в основі якого лежить здатність і можливість творчого перетворення соціальної дійсності, проектування, організації і здійснення професійної діяльності, що припускає інваріантність вирішення завдань, багатокритеріальність контролю й оцінювання досягнутих результатів.

Список використаної літератури

1. Вознюк О.В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: монографія / О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
2. Дем'яненко Н.М. Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза й еволюція / Н.М. Дем'яненко // Філософія освіти. – 2006. – № 2 (4). – С. 256–265.
3. Павлов И.П. Мозг и психика / И.П. Павлов. – М.: Изд-во МПСУ, МОДЭК, 2008. – С. 360.
4. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П.Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.
5. Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф / Л. Костенко // Освіта і управління. – 2004. – № 2. – С. 30–38.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2014.

Кравченко В.М. Основные направления модернизации профессиональной подготовки преподавателей высшей школы

В статье проанализированы основные направления модернизации профессиональной подготовки преподавателей высшей школы в условиях магистратуры. Сформулированы основные принципы магистерского педагогического процесса: непрерывности, личностного целеполагания магистранта, выбора индивидуальной образовательной траектории, интегративности и др. Определено, что принцип личностного целеполагания является ведущим дидактическим принципом любого личностно ориентированного типа обучения, обеспечивающего продуктивную образовательную деятельность и самореализацию магистрантов.

Ключевые слова: направления модернизации, магистрант, преподаватель высшей школы, индивидуальная образовательная траектория, магистерский педагогический процесс.

Kravchenko V. Main Directions of Modernizing Professional Training for Higher School Teachers

The article analyzes the main directions of modernizing professional training for higher school teachers under the conditions of Master's programme, in particular:

- *the development of future teacher's personal and professional potential, professional excellence and the pinnacle enhancement of his professional culture under social transformations;*
- *the formation of a specific information and professional environment for the implementation of training for students by an individual course;*
- *the integration and interdisciplinarity of a professional training for master's students in terms of meta-subject content of education and a contextual professional training.*

The research outlines the main principles of master's pedagogical process as follows: the continuity, master's student's personal target formation, the choice of an individual educational course, integrity etc. It singles out that the principle of personal target formation is the leading didactic principle for any person-centred type of training that provides master's students' efficient educational activity and self-realization.

The principle of choosing an individual educational course means that basing on his first-hand background experience a master's student carries the right to make a conscious choice of major components for his education: goals and objectives, a content, forms and methods for training, personal rate of learning the content of educational subjects, the employment of various methods for self-control and appraisal of results.

It is defined that organizational and technological conditions providing the choice and implementation of master's student's educational course is preparing electronic teaching materials of all curriculum courses and posting them on special electronic learning environment.

Key words: *directions of modernization, master's student, higher school teacher, individual educational course, master's pedagogical process*